

УДК 902 (477.83-25) (069.5) "1885"

Наталія БУЛИК

АРХЕОЛОГІЧНА ВИСТАВКА 1885 РОКУ У ЛЬВОВІ

У статті розглянуто діяльність археологічної виставки у 1885р. та її місце у процесі становлення та розвитку археологічної науки у Галичині. Введено у науковий обіг нові джерельні матеріали з цього питання, показано роль та місце виставки у формуванні музейних збірок археологічного профілю.

Ключові слова: археологічна виставка, Крайове археологічне товариство, Оссолінеум.

Важливе місце у процесі становлення та розвитку археологічної науки в Галичині зайняла археологічна виставка, яка відбулася у Львові в 1885 році. Вперше показ старожитностей у на даній території був організований Оссолінеумом ще у 1861 р., однак археологічний матеріал тоді репрезентували лише окремі предмети.¹ Протягом майже чверть століття, що розділяла ці дві події, було відкрито багато нових пам'яток, досліджено значну кількість нових об'єктів.

Предметом розгляду цієї статті є археологічна виставка 1885 р., яка була важливим етапом на шляху становлення та розвитку археології в Галичині в останній чверті XIX ст. Мета роботи – узагальнити наявний матеріал, ввести в науковий обіг джерельні матеріали з даного питання, показати роль та місце виставки у формування музейних збірок археологічного профілю та археологічної науки в цілому.

Наукову роботу з вивчення археологічних пам'яток в краї організувало Крайове археологічне товариство, яке виникло та розгорнуло активну археологічну діяльність в останній чверті XIX ст. Варто відзначити також розвідкові та археологічні дослідження, які зумів провести Ставропігій-ський Інститут, де серед інших працювали відомі дослідники давньої історії І.Шараневич, А.Петрушевич.

¹ Wystawa Starożytności ojczystych we Lwowie urządzona przez Zakład narodowy imienia Ossolińskich // Biblioteka Warszawska, 1861. T. III. ss. 690-698.

Проведенню археологічної виставки 1885 р. передувала кропітка організаційна, науково-дослідна та пропагандистсько-популяризаторська робота, перш за все, членів Крайового археологічного товариства. З метою організації виставки було скликано з'їзд археологів Галичини, який відбувся у Львові влітку того ж, 1885 року. Ідея проведення з'їзду офіційно виникла ще в 1883 році під час наукового семінару, проведеного в стародавньому Галичі. Ініціатором проведення наукового семінару на місці колишньої княжої столиці виступив історик та бібліограф зі Львова В.Дідушицький.

Виїзний семінар був приурочений багатьом проблемам стародавньої історії. Важливо, що ідею польського наукового діяча В.Дідушицького,² активно підтримало Крайове археологічне товариство у Львові.³

Цікаво, що археологічні товариства у багатьох європейських державах (Англія, Франція, Італія) стали виникати ще в XVI ст.⁴ У якійсь мірі це було пов'язано з ростом наукового інтересу до стародавніх пам'яток. Проте найбільш масово вони стали появлятися в Європі у другій половині XIX ст. Археологічні товариства переважно виникали, як громадські організації при культурно-освітніх та наукових закладах. Метою їх діяльності були пошуки, виявлення, дослідження, популяризація та охорона старожитностей. Головним чином це стосувалося історичних об'єктів.

Як свідчать архівні матеріали, перед організаторами виставки повстало чимало перешкод, які необхідно було подолати, серед них: брак коштів, відсутність приміщення, проблеми пов'язані з опрацюванням накопичених матеріалів і т.п. Це призвело до того, що термін проведення археологічної виставки змушені були кілька разів переносити на невизначений час.⁵ Не менш складним та гострим було питання про місце проведення археологічної виставки, оскільки, більшість наукових інституцій нашого краю в умовах австро-угорського панування існувала на громадських засадах і не мали великих приміщень. Отже, відповідної площі для ефективною демонстрації речового матеріалу та надання йому належного наукового обґрунтування не мало ні Крайове археологічне товариство, ні Ставро-пігійський інститут, ні Наукове товариство імені Шевченка та інші українські наукові заклади.

² Центральний Державний Історичний архів України у Львові (далі ЦДІАУ у Львові). Ф. 192 (Крайове археологічне товариство, м. Львів), оп. 1, спр. 1. арк. 3.

³ ЦДІАУ у Львові. Ф. 192, оп. 1, спр. 30. арк. 2.

⁴ Археологічні товариства // Українська Радянська енциклопедія. Київ, 1977. Т. 1. С. 262.

⁵ ЦДІАУ у Львові. Ф. 192, оп. 1, спр. 30, арк. 3-5.

Натомість, Крайове археологічне товариство своєю діяльністю стимулювало науково-дослідну роботу дослідників давньої історії. Його виникнення поклало початок періодичним осіннім зборам археологів, на яких дослідники звітувалися про виконані роботи, обґрунтовували та захищали результати проведених досліджень.

На одному із таких вже традиційних зібрань, що відбулося у Львові 20 листопада 1884 року у приміщенні редакції збірника “Археологічний огляд” (вул. Крива 1) згідно пропозиції А.Шнайдера було вирішено провести археологічну виставку восени 1885 року.⁶ У різні наукові установи Галичини та за кордон дослідникам старожитностей розіслали офіційні запрошення для участі у відкритті та проведенні виставки. Запрошено також було кілька осіб з губернаторського управління, магістрату та інших керівних органів Галичини. Символом археологічної виставки став Збруцький Святовид. Його зображення було нанесено на персональних запрошеннях.

У кінці серпня 1885 р., перед відкриттям виставки, організатори провели з'їзд археологів, який мав додатково вирішити цілі низку важливих організаційних питань. На з'їзд прибули фахівці з Чехії, Словаччини, Угорщини, Італії, Німеччини, польських, австрійських та з українських земель, що знаходились під російською окупацією. Серед присутніх були відомі доктори наук Б.Барановський, Л.Цвіклінський, Е.Бужинський, Ю.Целевич, І.Дибовський, Л.Дзедзіцький, О.Хірсберг, В.Ільницький, Е.Калітовський, В.Кетшинський, Ю.Котачковський, А.Матецький, Е.Ого-новський, Ф.Папец, Е.Павлович, А.Петрушевич, В.Пшебиславський, А.Семкович, професори П.Скобельський, А.Вахнянин, Л.Вербицький, К.Відман, Т.Войцеховський, Ю.Захаревич та інші.⁷ Всього було зареєстровано понад сто учасників з'їзду. З них з науковими доповідями та пові-домленнями виступило понад 40 осіб.⁸

Роботу археологічного з'їзду відкрив професор Ставропігійського інституту І.Шараневич.⁹ Він привітав учасників, висловив своє бачення проблеми розвитку археологічної науки у контексті співпраці дослідників різних регіонів та країн, зупинився на реальних перспективах розвитку археології в Галичині у найближчому часі.

⁶ ЦДІАУ у Львові. Ф. 192, оп. 1, спр. 30, арк. 15.

⁷ Там само, арк. 15.

⁸ Там само, арк. 12.

⁹ Там само, арк. 18.

¹⁰ Там само, арк. 15.

¹¹ Там само, арк. 16.

На з'їзді було обрано Виконавчий Комітет, який мав сприяти якісному та ефективному проведенню археологічної виставки. Головою Виконавчого Комітету обрали відомого львівського мецената, доктора В.Дідушиць-кого¹⁰, секретарем – К.Відмана, а заступниками голови – Л.Цвіклінського і Л.Вербицького.¹¹

З'їзд відбувся під протекторатом ректора Краківської Академії Наук доктора Й.Майєра. Меценатами проведення археологічного форуму виступили відомий місцевий науковець, історик, бібліограф львівський граф В.Дідушицький та Перемишльський єпископ Я.Ступницький.

Організаторам вдалося знайти кошти для придбання необхідних товарів. У Дрогобичі на деревообробній фабриці було замовлено нові “таблоти”¹² (вітрини – Б.Н.) для експонування речей. У художній майстерні А.Корончевського, що знаходилась на Знесінні у Львові, на високому технічному рівні виконано надписи для експонованих речей.¹³ Львівські приватні поліграфічні фірми Піллера, Неймана та Шайдра отримали велике замовлення на виконання графічних робіт, друк відкриток, краєвидів, вігальних грамот та інших матеріалів.

Привертає увагу те, що археологічну виставку вирішили відкрити надзвичайно урочисто. З самого ранку в день відкриття виставки у храмах Львова відправлялись літургичні богослужіння за успішне її проведення. Потім священники єпископату здійснили урочисте освячення виставлених речей. На нашу думку, такі заходи були зумовлені передусім великою кількістю культових речей (іконостаси, ікони, хрестики, церковна література, тощо), представлених в експозиції.

Експозицію археологічної виставки склали досить різноманітні матеріали. Їх можна поділити на окремі групи. Більшість експонатів репрезентували твори мистецтва. Особливу увагу організатори виставки відводили стародавнім іконам, серед яких широко були представлені Галицька та Жовківська малярські школи. Поряд з іншими помітно виділялися роботи художника І.Рутковича. В окремих вітринах демонстрували стародавній одяг, серед якого виділялися побутові та святкові “варіанти” вбрання місцевого населення, зокрема, лемків, бойків, гуцулів та інших етнічних груп. Широко були представлені жіночі прикраси від найдавніших часів до пізнього середньовіччя. Значну групу репрезентували культові предмети. З їх числа помітно виділялися різні за

¹² ЦДІАУ у Львові. Ф. 192, оп. 1, спр. 30, арк. 27.

¹³ Там само, арк. 27.

¹⁴ Там само, арк. 29.

¹⁵ Там само, арк. 17.

¹⁶ Там само, арк. 18.

розмірами давні дерев'яні та металеві хрести, які вдалося зібрати у Галичині. Особливе місце займали давньо-руські енколпіони, які було знайдено у Звенигороді,¹⁴ Галичі¹⁵, Тереховлі¹⁶ та в інших відомих літописних містах Прикарпаття. Енколпіони являли собою рідкісні варіанти натільних, багато оздоблених хрестиків. Окремі вироби мали покриття перегородчастою емаллю, що особливо було характерним для княжої доби. Традиційно натільні хрестики виготовлялись з кольорових металів. Найчастіше застосовувалися мідь та мідні сплави з свинцем, оловом, миш'яком, тощо. Той факт, що подібні типи енколпіонів, як відзначали у своїх звітах організатори археологічної виставки, було знайдено у Києві, Володимирі, Новгороді та інших містах Давньоруської держави, збільшував значення земель Південно-Західної Русі у порівнянні з іншими давньоруськими територіями.

До унікальних та рідкісних експонатів на археологічній виставці відносились стародавні гроші. Значну увагу привертала арабські, римські, грецькі¹⁷ та інші монети. Окремі з них були виготовлені із золотих та срібних сплавів.

Центральне місце на виставці відводилось грошовим одиницям Русі, так званим гривням, що мали дещо нетрадиційну для грошових знаків форму. В архівних матеріалах відзначена оригінальність виставлених для огляду керамічних каламарів, підсвічників та лампадок, витонченої роботи позолочених чаш, оздоблених гравіруванням кадильниць,¹⁸ та багатьох інших експонатів.

Чимало експонованих предметів стало дарунком Крайовому археологічному товариству від сільських громад або окремих осіб. Так багато дерев'яних речей культового призначення було подаровано жителями та громадами Сколівського, Турківського, Стрийського, Галицького, Перемишльського, Золочівського, Бродівського, Равського, Рогатинського, Козівського, Ланцутського, Белзького, Ярославського та інших повітів.¹⁹

Жителі Прикарпатських міст Долина та Богородчани, що на Станіславівщині (сьогодні Івано-Франківська область) спеціально для археологічної виставки привезли у Львів стародавні дерев'яні різьблені іконостаси. Вони відзначалися надзвичайно рясним та високохудожнім оформленням.²⁰

¹⁷ЦДІАУ у Львові. Ф. 192, оп. 1, спр. 30, арк. 29.

¹⁸ Там само, арк. 20.

¹⁹ Там само, арк. 33-47.

²⁰ Там само, арк. 19-20.

²¹ Там само, арк. 19.

З культової атрибутики варто відзначити оригінально оздоблені металом обкладинки для євангелії.²¹ Належно були представлені стародруки та рукописи.

Але найбільшу кількість предметів, експонованих на виставці складала викопні або випадково знайдені археологічні матеріали. Поміж них можна відзначити керамічні ліпні горщики стародавніх землеробсько-скотарських культур, які були виявлені в Хорові, Кристинополі, Холмці, Сенькові, Колодниці²². Назву одній з культур дав особливий тип орнаменту, вико-наний у вигляді рівних відбитків шнура. Існування культури шнурової кераміки датують V тис. до н.е. Зазначимо, що це одна з найдавніших землеробських культур на території не тільки українських земель, але й всієї Європи.

Стародавні горщики, миски, банки, кухлики, друшляки представляли багато інших культур, але тогочасний рівень розвитку археологічної науки не давав можливості правильно їх датувати. Тому окремі стародавні побу-тові речі у книгах обліку мають спрощене загальне трактування на зразок “стародавній горщик”, “стародавня миска”, тощо, без визначення куль-турної приналежності.

Досить добре на виставці були експоновані матеріали з трипільських поселень. Варто зауважити, що трипільська культура, у теперішньому її трактуванні та сприйнятті, ще не була відкрита В. Хвойкою, але знахідки особливого посуду, який помітно виділявся серед інших дав підстави означити його культурою мальованої кераміки.²³ Саме ця назва надовго прижилася у вжитку багатьох дослідників. Назву “культура мальованої кераміки” широко вживали у процесі дослідженні пам’яток трипільців не тільки на українських землях, але й на територіях Молдови та Угорщини, де зараз її називають культурою Кукутені.²⁴

З доісторичних епох були виставлені крем’яні та кам’яні шліфовані сокири доби неоліту,²⁵ мезолітичні знаряддя у формі мікролітів, бронзові енеолітичні вироби.

Увагу відвідувачів привертали просвердлені та шліфовані кам’яні сокири, сокироподібні знаряддя з кістки та рогу, крем’яні вістря,

²² ЦДІАУ у Львові. Ф. 192, оп. 1, спр. 30, арк. 48.

²³ Szaraniewicz I. Katalog archeologiczno-bibliograficznej wystawy instytutu Stauropigi-anskiego we Lwowie. Lwow. 1888. S. 49-50.

²⁴ Трипільська культура // Словник-довідник з археології. Київ, 1996. С. 286-287.

²⁵ ЦДІА України у Львові. Ф. 192, оп. 1, спр. 30, арк. 19.

²⁶ Szaraniewicz I. Katalog archeologiczno-bibliograficznej ... S. 49-51.

²⁷ Ossowski G. Sprawozdanie o wystawie archeologicznej we Lwowie w roku 1885 // Przegląd archeologiczny. Lwow, 1888. Z. 4. S. 209-211.

скребачки, ножі, наконечники стріл, які було виявлено в недалеких околицях Галича. Значний інтерес викликали невеличкі сокирки, що вірогідно, мали ритуальне призначення²⁶

Серед значної кількості представлених речей особливе враження на вчених та відвідувачів справляли теракотові вироби. Увагу привертала стародавні антропоморфні та зооморфні фігурки, плавильні матриці для виливання хрестів, намистин та інших виробів.²⁷

Археологічну виставку було проведено у Львові з 9 по 24 вересня 1885 року. Експозиційні вітрини було виставлено у залах Львівської Політехніки²⁸.

Усього на археологічній виставці представлено 28 груп різноманітних знахідок, але переважна більшість з них не мала належного наукового трактування. Це свідчило про необхідність поглиблення археологічних знань, загострювало потребу вивчення та встановлення місця тих чи інших речей у історичному минулому людства.

Комітет розіслав запрошення багатьом відомим особам, які займалися праісторією, зокрема, археологією, із проханням допомогти опрацювати нагромаджені матеріали.

Таким чином, виставка 1885 року у Львові не була суто археологічна. На ній належним чином було представлено археологічний, етнографічний матеріал і навіть тогочасне малярство. У плані розвитку археології того часу її значення важко переоцінити, адже, вона розгорнула цілеспрямовану збиральницьку діяльність, науковий пошук пам'яток, нарешті почали робити перші кроки до наукового опрацювання.

Археологічна виставка 1885 року намітила напрямки наукових досліджень на перспективу, заклала основи хронології та методики в археології, що окреслило напрямки розвитку науки в Галичині аж до Другої світової війни, поставила проблему розвитку археології та музейної справи у Галичині на якісно новий рівень.

Natalia BULYK

ARCHAEOLOGICAL EXPOSITION OF 1885 IN LVIV

The activity of the archaeological exposition 1885 in L'viv was illustrated in the article as well as the meaning of this event in the development of archaeological science in Galicia. Some previously unknown materials were presented. The place and role of given exposition was shown in the creation of the museum archaeological collections.

Key words: archaeological exposition, Provincial archaeological society, Ossolineum.